

**Mushtaribegim Yetmishboyeva**

*Toshkent Ijtimoiy Innovatsiya universiteti*

*Filologiya (arab tili) yo'nalishi 3-bosqich talabasi*

*E-mail: 0202mushtari@gmail.com*

[https://doi.org/10.57033/Peshqadam\\_Karvoni-2026/1/32](https://doi.org/10.57033/Peshqadam_Karvoni-2026/1/32)

## SHAYX MUHAMMAD SODIQ MUHAMMAD YUSUF ASARLARIDA “SABR” FENOMENINING TALQINI

**Annotatsiya.** Ushbu tadqiqotda Shayx Muhammad Sadiq Muhammad Yusuf asarlaridagi “sabr” tushunchasining konseptual asoslari tadqiq etiladi. Maqolada asosiy murojaat qilinadigan manbalar orqali misollar keltirilib, sabrning lingvistik hamda istilohiy ma'nolari talqin qilinadi. Shuningdek, har bir insonning ruhiy holatida tabiiy instinkt sifatida sabr tuyg'usini shakllanib borishi, uning turlari haqida ilmiy tadqiqotlar orqali batafsil ma'lumot beriladi.

**Kalit so'zlar:** Sabr, ruhiy tarbiya, lingvistik, makkiy, madaniy, tadqiqot.

**Abstract.** The article discusses the interpretation of «patience» in the works of Sheikh Muhammad Sadiq Muhammad Yusuf. This article provides examples from the main reliable sources and interprets the linguistic and terminological meanings of patience. It also provides detailed information on the formation of the sense of patience as a natural instinct in the mental state of each person, and its types, through scientific research.

**Keywords:** Patience, spiritual education, linguistics, makkiyyah, madaniyyah, research.

### KIRISH

Ma'lumki, Inson ruhiy tarbiyasi kamolotida sabrning o'rni muhim ahamiyatga ega bo'lib, u insonning chuqur ekzistensial va psixologik hodisasi sifatida namoyon bo'ladi. Bu borada islom ta'limotlarida katta e'tibor qaratilib, «صبر» “sabr” so'zi Alloh taoloning go'zal «الصَّبْر» “As-Sobur” ismi va sifatlarining biridan kelib chiqqanligi aytiladi. Sabr tushunchasini asosiy mohiyatini bilmaslik musulmon kishi uchun ma'naviy kamolotga yetisha olmasligiga sabab bo'lishi mumkin, zero « عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَعْطِيَ أَحَدًا عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ» رَوَاهُ الْحَمْسَةُ « Abu Sa'id roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: “Rasululloh sollallohu alayhi vasallam: “Hech kimga sabrdan ko'ra yaxshiroq va kengroq ato berilmagan”, dedilar”, iymonnig yarmi hisoblangan sabr Alloh taolodan bandalariga beriladigan ne'matlaridan biri ekanligi ta'kidlanmoqda.

Binobarin, islom olamida birinchi o'rinda eng ishonchli manba sifatida Qur'oni Karimga alohida yondashiladi, aynan sabr so'zi 103 ta oyatda turli vaznda keltirilgan ekanligini o'zi ham butun insoniyat uchun katta bir eslatma hisoblanadi. Shuningdek, olimlar tomonidan ko'plab izlanishlar olib borilib, sabrning asosiy mohiyatini ochib berish, uning qo'llanish o'rinlari hamda uning turlari tahlil qilingan.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada sabrning kelib chiqish mexanizmlari va uning inson shaxsiyatidagi roli fundamental asarlar kontekstida ko'rib chiqiladi.

Sabr umumiy atama bo'lib, uning nomlari pozitsiyalarining turiga qarab farqlanishi mumkin.

Tilshunoslik, ayniqsa, morfologik jihatdan Qur'oni Karimda «صَبْر» "sabr" uch undosh o'zakli termini sakkiz xil siyg'alarda ifodalanadi:

- 58 marta I bob fe'li «صَبَرَ»;
- 1 marta III bob fe'li «صَابِر» ;
- 3 marta VIII bob fe'li «أَصْطَبِرُ» ;
- 4 marta sifatdoshning mubolag'a siyg'asida «صَبَّار» ;
- 15 marta ot «صَبْر»;
- 20 marta sifatdosh «صَابِر» ;
- 1 marta sifatdosh «صَبْرٌ» ;
- 1 marta sifatdosh «صَابِرَةٌ» shakllarida.

Albatta, arab tilidagi so'zlar kontekstga qarab turli ma'nolarga ega bo'lishi mumkin lekin quyida eng oxirgi tadqiqotlar natijasida shakllantirilgan jadval keltirildi:

- Fe'l (I bob) -sabr qilmoq
- Fe'l (III bob) – sabr qilmoq
- Fe'l (VIII bob) - sabr qilmoq, sobit bo'lmoq
- Sifatdoshning mubolag'a siyg'asi
- Ot
- Sifatdosh
- (1)Ot
- (2)Sifat
- Sifatdosh
- Sifatdosh

Bunga qo'shimcha ravishda, misrlik islom olimi, shoir hamda fransuz va ingliz tillaridan tarjimon Muhammad Fuad Abdulboqiy tomonidan ham Qur'ondagi barcha so'zlar alifbo tartibida, o'zak undoshlari bilan jadval shaklida keltirib o'tilgan:

Muallifning asarida keltirib o'tilgan jadvalning asosiy o'ziga xosligi shundaki, avvalo undagi so'zlar tuslanish jihatidan ajratib chiqilganligi bo'lsa, yana bir muhim jihati esa undagi oyatlarning makkiy va madaniyligi alohida keltirib o'tilganligidir.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, sabr so'zini izohlash uchun to'g'ridan to'g'ri asarlarda keltirib o'tilgan ma'lumotlar asosida quyidagicha ta'riflash mumkin:

Sabr – bu aql va shariat talab qiladigan narsaga o'z nafsini undash yoki ular man qilgan narsadan tiyilishdir.

Sabr iymonning yarmi ekani e'tiboridan ikki ma'noda taqsimlanadi:

Birinchisi – keskin ishonch, ikkinchisi esa sabr. Keskin ishonchdan maqsad – Alloh taolo bandani din asoslariga hidoyat qilishidan hosil bo'lgan qat'iy ma'rifatlar. Sabrdan murod esa keskin ishonch talabiga amal qilish. Chunki keskin ishonch insonga ma'siyat zarar ekanligi toat esa foydali narsaligini anglatadi. Ma'siyatni tark etish hamda uning muqobilida esa ibodatda bardavom bo'lish sabr bilangina amalga oshadi.

Shuningdek, sabr so'zining ma'nolaridan yana biri bu kishi o'zini tanglik ila tutib turishidir.

Munoviy: "Sabr hissiy va aqliy og'irlik va alamlarga chidashdir", degan.

***Sabrning konsepsiyasi:***

– Nafsni qayg'u va achchiqlanishdan, tilni shikoyatlardan va a'zolari tashvishdan tutib turish;

Nafsning go'zal axloqlaridan hisoblanib, qilinishi yaxshi lekin go'zal bo'lmagan narsalardan saqlanish;

– Qur'on va Sunnat ahkomlarida sobit turish;

– Balo yetganda ham go'zal odob ila turish;

– Iztirob paytida qalb ila sobit turish;

Olimlar talqinida sabr asosiy 3 ta kategoriyaga bo'linadi:

Hilmiy:

– Alloh taoloning toatiga sabr qilish;

– Alloh taolaga ma'siyat qilishdan sabr qilish;

Alloh taolodan bo'lgan imtihonga sabr qilish.

***Ibn Qayyum:***

– Amr va toatlarni ado etishga sabr;

– Nahiy va xiloflarni qilmaslikka sabr;

Qazoi qadarlarga rozi bo'lishga sabr.

***Feruzobodiy:***

– Allohga sabr;

– Alloh bilan sabr;

Alloh uchun sabr.

Sharq taraqqiyotida o'zining bebaho asarlari bilan insoniy tuyg'ularni oliy darajada talqin qilgan Alisher Navoiy ijodida ham sabr mavzusi alohida o'rin egallagan.

Xususan, "Hayrat ul-abror" dostoni ibratli fikrlarga boyligi, mazmun-mohiyati jihatidan qimmatligi bilan ahamiyatlidir. Ma'lumki, asarda 20 ta maqolat (holat) keltirilgan. Ushbu maqolatlarda ko'tarilgan masalalar barcha zamonlar uchun xosdir. Dostonning dastlabki maqolati – "Iymon sharhida" deb nomlangan. Navoiy asarning alohida bir bobida sabr timsoli hisoblanmish Ayyub alayhissalom haqida hikoya qiladi. Bob so'ngida lirik chekinish sifatida yozilgan ikki-uch baytli soqiynoma shoirning sabrga bo'lgan munosabati va uning shaxsiyatidagi kuchli iroda sohibi ekanligini ko'rsatadi.

Bot bo'lu bir jom ila yetuk futuh,

Sabr esa Ayyubcha, yo'q umri Nuh. (174-bet)

Ushbu bayt tasavvufiy mazmunga ega. Ma'lumki, Ayyub alayhissalom sabr-toqat timsoli sifatida talqin etiladi.

Tasavvuf olamida sabr tariqat maqomlaridan hisoblanadi. Abu Nasr Sarroj tariqatning quyidagi maqomlarini qayd etgan:

1. Tavba

2. Vara'

3. Zuhd

4. Faqr

5. Sabr

6. Xavf

7. Rajo

8. Tavakkul

9. Rizo". (<https://bukhari, 1880>)

Ushbu maqolada sabr inson ma'naviy holatini muvozanatda ushlab turish va ichki kechinmalarini, g'azab va boshqa his tuyg'ularini jilovlab turish vazifasini bajaradigan narsa ekanligi, sabrning differensial konsepsiyasi esa har bir o'rinda alohida ma'noni

anglatishi, qolaversa aynan kontekstdagi "sabr" ni emas "sabit turish" kabi ma'nolarni ham ifodalab kelishi bilan birgalikda uning turlari ham tadqiq qilindi.

Xulosa o'rnida qayd etmoq joizki, sabr deganda, Alloh taoloning kalimasiga itoat qilish qiyinchiliklariga dosh berish, halol, pok yurish, yashash va ishlash qiyinchiligiga chidashni sabr deyiladi.

وَلِيَّتَاكَ فَاصْبِرْ

"Va Robbing uchun sabr qil!"

### MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, "Tafsiri Hilol", 1-6 juzlar.
2. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, "Sunnii aqidadalar"
3. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, "Ruhiy tarbiya"
4. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, "Hadis va hayot"
5. المعجم المفهرس لألفاظ القرآن الكريم لمحمد فؤاد عبد الباقي ص. 399
6. مفردات ألفاظ القرآن الكريم «الراغب الأصفهاني ص. 474»
7. Abu Homid G'azzoliy "Sabr va Shukur" 20 bet
8. <https://share.google/kmJ5eWdp7bvtMiz61>
9. <https://bukhari.uz/?p=18808&lang=oz>